Psihologia Socială, nr. 51(I)/2023, pp. 157-160

Gina Stoiciu, *Acasă. Cei plecaţi în lume*, Editura Pro Universitaria[1], Bucureşti

Autoarea, absolventă a Facultăţii de Filozofie (Universitatea din Bucureşti) în 1967, ne conduce cu harul rafinat al povestirii pe drumul exilului Bucureşti – Atena – Quebec, în 1981, şi al repatrierii Quebec – Bucureşti, în 2019. Când a luat drumul exilului, Gina Stoiciu avea, după cum mărturiseşte, „un apartament nou, mare, central, proprietate personală. Eram căsătorită şi aveam un copil. Constantin Stoiciu, membru al Uniunii Scriitorilor şi al Uniunii Cineaştilor, avea recunoaşterea breslei şi acces la unele privilegii pentru scriitori şi cineaşti. De exemplu, vacanţe la casele de creaţie. Eu aveam un post de cercetător la Centrul de Cercetări Sociologice al Academiei, instituţie prestigioasă" (p. 75).

De ce a părăsit România? „Plecarea nu a fost nici fatalitate, nici o veritabilă alegere. Plecarea a fost mai degrabă un refuz. Şi poate o evadare din vechea obsesie românească, complexul de inferioritate faţă de cultura occidentală" (p. 75). Nu făcea parte din tabăra revoltaţilor. În 1981, publicase *Orientări operaţionale în cercetarea comunicării de masă* (Bucureşti, Editura Ştiinţifică şi Enciclopedică). „Ca şi colegii mei, cercetători în ştiinţe socio-umane, făceam faţă lipsurilor, dar şi unor frământări profesionale. Nu ştiam atunci că plictiseala generalizată putea fi şi un indiciu de neputinţă. Evoluam într-o plictiseală socială generalizată. Dar ce puteai face? Nu puteai demisiona, pentru că aveai nevoie de un salariu care venea de la Stat. Observam şi un soi de jenă la întâlnirile academice cu cercetători din ţări occidentale. De ce ei erau atât de dezinvolţi si noi nu? De ce ei erau relaxaţi şi noi ne autocenzuram atunci când făceam prezentări academice? Ce fel de cercetători fabrica Occidentul? Eram nişte voci înăbuşite. Poate chiar impotenţi sociali" (p. 75).

Sigur, sunt sentimentele autoarei. Nu toţi cercetătorii din ştiinţele socio-umane se simţeau plictiţi sau impotenţi sociali. Mulţi credeau că pot schimba lucrurile din interiorul sistemului, nu din exterior. Fac parte din această categorie. Recunosc acum că m-am înşelat.

În Canada, Gina Stoiciu s-a realizat profesional exemplar. I s-a recunoscut Diploma de licenţă şi titlul de doctor în filozofie din ţară. În 1984, a fost acceptată în Departamentul de comunicare al prestigioase Universităţi din Quebec la Montreal, unde a predat cursuri despre imigrare şi integrare socială, despre relaţii interetnice şi interculturale, despre comunicare internaţională şi interculturală. A devenit „*Madame Inter*" – cum spune autoarea. A publicat mai multe cărţi ca unic autor (*La difference : Comment l'ecrire ?*

1. O primă formă a acestei recenzii a apărut în revista online „România Socială" (16.02.2023)

Comment la vivre ? Communication internationale et communication interculturelle, 1989 ; *L'aveuglement de Janus. Mythes, mythologie politique et reconstruction identitaire collective,* 1997 ; *Comment comprendre l'actualite : Communication et mise en scene*, 2006) şi capitole de carte în volume colective apărute la Montreal, Paris, Lisabona şi Bucureşti. A publicat articole în revistele *European Journal of Comunication*, *Hermes*, *International Journal of Communication*. În 1995, colegii din Bucureşti şi Montreal i-au dedicat Ginei Stoiciu volumul colectiv *La transition en Roumanie, communication et qualité de vie* (Presses de l'Université du Québec).

Acasă. Cei plecaţi în lume nu este prima carte publicată de Gina Stoiciu în România după 1990. La Editura Polirom, a publicat *Exilul. Viaţa în fragmente* (2014), la Editura Limes, *Individul contemporan* (2018). Sunt volume de eseuri bine primite de public. Vreau să cred că vor urma şi cărţi propriu-zis academice, dată fiind expertiza sa în domeniu. Deşi cartea pe care o recenzez se adresează unui public larg, profesionişii din domeniul ştiinţelor socio-umane găsesc informaţii care ajută la clarificarea unor teme de cercetare precum tipologia exilului, etapele adaptării într-un mediu cultural nou, procesul revenirii în ţara de origine ş.a.

Cu ochiul exersat al cercetătorului ştiinţific, Gina Stoiciu observă aspecte ale expatrierii, ale lumii de ieri şi de azi din străinătate şi din România ; pune un diagnostic de cele mai multe ori exact al stării de lucruri din ţară şi din străinătate. „În spiritul expatriatului român persistă două tipuri de atitudine : străinismul si imitaţia. Între ele, apar desigur gradaţii, nuanţe" (p. 84). Primul tip este cel al „imigrantului inconsolabil, etern nostalgic al trecutului", care odată cu trecerea anilor în exil se va simţi declasat, marginal. Cel de-al doilea tip, imigrantul imitator, se grăbeşte să semene cu localnicii, are resentimente în raport cu ţara de origine. Gina Stoiciu apreciază că „În această postură, românul [imitator – n.n.] suferă de străinită pe dos ; străin ar fi dacă s-ar întoarce. Este mai degrabă o strategie de negare şi de evitare a traumei dezrădăcinării" (p. 84).

Mă întreb : aceste două tipuri extreme sunt caracteristice numai expatriatului român sau se regăsesc şi la expatriaţii din alte ţări ? Înclin să cred că această tipologie are o valabilitate mai largă. Oricum, Gina Stoiciu nu se încadrează în niciunul din aceste tipuri atitudinale : din cele scrise, reiese că a trăit Mitul Occidentului. „Acest mit a exercitat o puternică atracţie pentru cei ce trăiau în lumea comunistă. Occidentul era poarta spre libertate şi bunăstare, pentru cei din Est" (p. 89).

Mitul Occidentului – opinez eu – îşi păstrează forţa de atracţie şi în prezent, după prăbuşirea comunismului în „ţările din Est" ; emigranţii voluntari de azi ştiu că Occidentul, deşi nu miroase atât de bine cum îşi imaginau expatriaţii din lumea comunistă, oferă totuşi şanse mai mari de bunăstare şi realizare profesională. Emigranţii români de după 1990 „au plecat pentru o viaţă mai bună. Dacă refugiatul politic pleca pe neaşteptate în lume, emigrantul economic îşi pregătea din timp plecarea, cu acte, bani şi bagaje. Dacă exilatul era un soi de iluzionist animat de ideea de libertate, emigrantul economic ştia ce are de făcut, odată ajuns la destinaţie" (p. 20).

Cât priveşte Occidentul ca „poartă de libertate", mitul pare a se destrăma : *cancel culture*, cultură a denunţării opresiunii paternaliste a Albului, apărută în SUA, s-a extins rapid în Europa de Vest. „În Canada, în ultima vreme, unii profesori de universitate sunt etichetaţi ca fiind paternalişti, patriarhali, sexişti, rasişti, grosofobi. Supravegheaţi, ei se supun autocenzurii noului progresism. Uneori, li se cer declaraţii de reparaţie faţă de victimele potenţiale, în numele *ideologiei progresiste*" (p. 104). Şi în România au apărut

semnalele acestei culturi a anulării unor persoane publice sau organizaţii pe motiv că au spus ceva jignitor sau au făcut ceva incompatibil cu „ideologia progresistă”.

În descrierea traumei dezrădăcinării, Gina Stoiciu foloseşte o schemă în şase etape a procesului de ajustare a trăirilor în situaţie de traumă, adaptată după Elisabeth Kübler-Ross : 1) negarea ; 2) furia ; 3) depresia şi tristeţea ; 4) resemnarea ; 5) acceptarea ; 6) ajustarea. Elisabeth Kübler-Ross (1926-2004), psihiatru american, născută în Elveţia, a contribuit substanţial la fondarea tanatologiei, domeniu interdisciplinar de studiu al comportamentului şi psihologiei persoanelor aflate la hotarul vieţii. În *On Death and Dying* (1969), a expus modelul DABDA, în care cele cinci stadii ale procesului (*Denial*, negare ; *Anger*, furie ; *Bargaining*, negociere ; *Depresion*, depresie ; *Acceptance*, acceptare) nu urmează neapărat o succesiune liniară. Cartea, bestseller al psihiatrului Elisabeth Kübler-Ross, a fost tradusă şi în limba română. În modelul dezrădăcinării, Gina Stoiciu a înlocuit stadiul „negociere” cu stadiul „depresie şi tristeţe” şi a adăugat un al şaselea stadiu, „ajustarea”.

Adaptarea unui model teoretic al unui fenomen pentru a explica alt fenomen este un exerciţiu de creativitate, o notă de originalitate. De fapt, astfel de note de originalitate pot fi identificate în toate eseurile din volumul *Acasă. Cei plecaţi în lume*. Formulez totuşi o rezervă : eseurile din capitolul „Memoria literară a exilului” (pp. 30-46) mi-au lăsat impresia unei suite de sinteze personale, urmare a lecturii cărţilor unor autori de talie internaţională, precum Vladimir Nabucov, Milan Kundera, Andreï Makine sau Norman Manea, care nu fac corp comun cu substanţa celorlalte capitole.

Voi încheia prezentarea cărţii *Acasă. Cei plecaţi în lume*, o carte pe cât de incitantă intelectual pe atât de actuală, selectând câteva din mottourile ce însoţesc eseurile incluse în acest volum cu caracter autobiografic, frumos scris şi gândit. Aceste aforisme (la care am adăugt datele biografice minime ale celor citaţi) alcătuiesc un buchet de înţelepciune pe care Gina Stoiciu le oferă cu generozitate cititorilor cărţii sale :

Exilul veritabil nu este de a fi extras din ţara ta, ci de a fi obligat să trăieşti în ţara ta, când nu mai găseşti nimic din ceea ce te făcea să o iubeşti.

Edgar Quinet (1803-1875), scriitor, istoric şi om politic francez

Memoria este ca o tapiserie. În spatele tapiseriei, pe partea ei dosnică, găsim noduri grosolane şi fire care atârnă alandala.

Thomas Mann (1875-1955), romancier şi eseist german

Imaginarul exilului navighează între pământul făgăduinţei (plecăm către promisiuni) şi paradisul pierdut (nostalgia patriei pierdute).

Abou Selim (1928-2018), scriitor, antropolog şi filozof libanez

Viaţa nu este ceea ce am trăit, ci aceea despre care ne aducem aminte şi felul în care ne aducem aminte.

Gabriel Garcia Marquez (1927-2014), scriitor Columbian

Începe prin a face ce este necesar, apoi fă ce îţi este posibil. Şi apoi vei face imposibilul, fără măcar să îţi dai seama.

François d’Assise (1181- 1226), mistic medieval franciscan

Optzeci de ani e vârsta pubertăţii academice.

Paul Claudel (1868-1955), poet, dramaturg şi eseist francez

Nu merge înaintea mea, poate nu te voi urma. Nu merge în spatele meu, nu voi putea să-ţi fiu ghid. Mergi lângă mine şi fii prietenul meu.

Albert Camus (1913-1960), romancier, dramaturg şi filozof francez

Ţara natală are un anume sens pentru cel care nu a părăsit-o niciodată, un alt sens pentru cel care trăieşte departe, şi un cu tot alt sens pentru cel care se întoarce de unde a plecat.

Alfred Schütz (1899-1959), sociolog şi filozof austriaco-american

Septimiu Chelcea[1]

1. Universitatea din Bucureşti, schelcea@yahoo.com.